

Protokoll fört vid enskild föredragning

Social- och miljöavdelningen
Allmänna byrån, S1

Beslutande
Minister
Jesper Josefsson

Föredragande
Avdelningschef
Otto Ilmonen

Justerat
Omedelbart

Nr 8

Ålands landskapsregerings beslut med anledning av myndigheten Ålands hälso- och sjukvårds beslut 2.6.2025 gällande behörighet för läkare att vidta åtgärder kopplade till administrativa ingrepp i den personliga friheten enligt mentalvårdslagen (FFS 1160/1990).

ÅLR 2025/3793

26 S1

Beslut

Enligt 27 § 24 punkten i självstyrelselagen hör administrativa ingrepp i den personliga friheten till rikets lagstiftningsbehörighet och därmed förvaltningsbehörighet enligt 30 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland. Landskapsregeringen konstaterar att Ålands hälso- och sjukvård enligt 2 § 3 mom. landskapslagen (2011:114) om hälso- och sjukvård är en myndighet underställd landskapsregeringen och att det beslut som ÅHS fattat 2.6.2025 saknar laglig grund (**bilaga S125E08**). Detta då 23 a § i mentalvårdslagen klart och tydligt stadgar att den läkare som tar in någon för observation, ger ett observationsutlåtande eller beslutar om intagning för vård, om fortsatt vård eller om begränsningsåtgärder enligt 4 a kap. mentalvårdslagen, den utomstående läkare som avses i 12 a § mentalvårdslagen och den läkare som begär handräckning av polisen ska stå i tjänsteförhållande till staten eller ett välfärdsområde. Då ÅHS är en landskapsmyndighet och inte ett välfärdsområde eller en statlig myndighet kan varken myndigheten eller tjänstemän vid myndigheten påföras uppgifter eller skyldigheter i rikslagstiftning då detta faller inom åländsk lagstiftningsbehörighet enligt 18 § 1 och 2 punkten självstyrelselagen för Åland. Beslutet ÅHS fattat att läkare ska fortsätta utföra uppgifter enligt mentalvårdslagen med samma behörighet och ansvar som tidigare saknar därför laglig grund. Alla ingrepp i en individs grundläggande fri- och rättigheter så som rätten till personlig frihet enligt 7 § Finlands grundlag (FFS 731/1999) måste ha stöd i lag och detta krav framkommer även av rättsstatsprincipen i 2 § Finlands grundlag.

Lagstiftningsbehörighet och förvaltningsbehörighet

Enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen (1991:71) för Åland hör hälso- och sjukvård med de undantag som stadgas i 27 § 24, 29 och 30 punkterna till åländsk lagstiftningsbehörighet. Av 27 § 30 punkten framgår att behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, mediciner och produkter av läkemedelstyp och narkotiska ämnen, är rikets behörighet. Enligt 18 § 13 punkten i självstyrelselagen utgör socialvård landskapets behörighet. Däremot är enligt 27 § 24 punkten i självstyrelselagen administrativa ingrepp i den personliga friheten både rikets lagstiftningsbehörighet och förvaltningsbehörighet enligt 30 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland. Enligt detaljmotiveringen i regeringsproposition (RP 73/1990 rd) ska frågor som gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten regleras i rikslagstiftningen på samtliga rättsområden inklusive *"gällande bestämmelser om sinnessjuklagstiftningen, såvitt angår den del av lagstiftningen, som innefattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten eller äger samband med straffprocessen eller straffverkställigheten."*

Bakgrund

Välfärdsområdesreformen i riket med tillhörande lagändringar trädde i kraft 1.1.2023 och av de lagändringar som antogs av riksdagen i samband med reformen genom RSv 66/2022 rd - RP 56/2021 rd, RP 18/2022 rd, inom områdena socialvård samt hälso- och sjukvård påfördes välfärdsområdena lagstadgade uppgifter och skyldigheter. Utifrån detta konstaterade landskapsregeringen i flertalet utlåtanden att ett antal oklarheter och brister behöver åtgärdas för att lagstiftningen som avsett ska kunna tillämpas på Åland.

En av dessa ändringar gjordes i mentalvårdslagen (FFS 1116/1990), där ansvarsfördelningen samt uppgifter och skyldigheter för välfärdsområdena infördes. Dessa ändringar omfattar även sådana uppgifter som utgör rikets behörighet, primärt administrativa ingrepp i den personliga friheten. Av 23 a § mentalvårdslagen framgår följande:

"Den läkare som tar in någon för observation, ger ett observationsutlåtande eller beslutar om intagning för vård, om fortsatt vård eller om begränsningsåtgärder enligt 4 a kap., den utomstående läkare som avses i 12 a § och den läkare som begär handräckning av polisen ska stå i tjänsteförhållande till staten eller ett välfärdsområde."

Då landskapsregeringen och under denna lydande myndigheter och inrättningar samt landskapets tjänstemän faller inom åländsk lagstiftningsbehörighet enligt 18 § 1 och 2 punkten självstyrelselagen för Åland kan inte riket i rikslagstiftning påföra uppgifter på landskapsmyndigheter eller landskapets tjänstemän. Det kan även konstateras att det saknas en överenskommelseförordning på området som ingåtts med stöd av 32 § självstyrelselagen för Åland. Således saknas det i dagsläget lagstöd som ger myndigheterna på Åland legal grund för tillämpning av mentalvårdslagen. Detta är särskilt viktigt då regleringen i lagstiftningen till vissa delar utgör administrativa ingrepp i den personliga friheten som enligt 27 § 24 punkten självstyrelselagen för Åland tillhör rikets lagstiftningsbehörighet och därmed förvaltningsbehörighet samt direkt rör åtgärder som

påverkar individens grundläggande fri- och rättigheter så som rätten till personlig frihet enligt 7 § Finlands grundlag (FFS 731/1999). Utgående från rättsstatsprincipen måste all offentlig maktutövning och speciellt begränsningar av individens frihet ha stöd i lag.

Att en ändring av självstyrelselagen krävs för att myndigheterna på Åland ska få heltecknade behörigheter så att myndigheternas befogenheter är tydliga och så att det inte ska uppstå luckor i lagregleringen har poängterats av riksdagens grundlagsutskott upprepade gånger men tydligast i utlåtandet GrUU 17/2025 stycke 28:

"I samband med den aktuella reformen har grundlagsutskottet också fått en utredning om situationen i landskapet Åland efter välfärdsområdesreformen, till den som gäller utövandet av vissa befogenheter enligt mentalvårdslagen. Utskottet betonar att man i samband med ändringar bör se till att regleringen är heltäckande, så att myndigheternas befogenheter är tydliga och så att det inte uppstår luckor i regleringen (GrUU 72/2022 rd, stycke 9, GrUU 18/2022 rd, stycke 9). Utskottet upprepar dessutom att det är viktigt att skriva in de behövliga ändringarna i självstyrelselagen (GrUU 72/2022 rd, stycke 8, GrUU 18/2022 rd, stycke 9)."

Utifrån avsaknaden av stöd i mentalvårdslagen för ÅHS att utföra läkaruppgifter enligt 23 a § i mentalvårdslagen har Statens ämbetsverk på Åland tidigare utfärdat tidsbegränsade förordnanden för legitimerade läkare, anställda vid ÅHS att utföra läkaruppgifter enligt den nu nämnda bestämmelsen. Detta har löpande gjorts från 1.1.2023 till och med 31.5.2025. Eftersom Statens ämbetsverk på Åland inte förnyat förordnandena från och med 1.6.2025 har ÅHS nu fattat det aktuella beslutet att läkare anställda vid ÅHS får fortsätta utföra uppgifter enligt mentalvårdslagen med samma behörighet och ansvar som tidigare.

Avslutande kommentarer

Landskapsregeringen vill ånyo lyfta fram möjligheten att ingå en överenskommelseförordning gällande uppgifterna och skyldigheterna enligt 23 a § mentalvårdslagen och behovet av att skyndsamt ändra självstyrelselagen utgående från de förslag som givits. Detta utifrån att kravet enligt 23 a § mentalvårdslagen, att läkaren ska stå i tjänsteförhållande till staten som är en uppgift och skyldighet för en riksmyndighet samt något som enligt 32 § självstyrelselagen för Åland kan hanteras genom en överenskommelseförordning. Genom en överenskommelseförordning kan således förvaltningsbehörigheten i fråga flyttas från en riksmyndighet till ÅHS.

Landskapsregeringen har även upprepade gånger i den pågående självstyrelselagsrevisionen föreslagit att Åland ska ta över både lagstiftningsbehörigheten och förvaltningsbehörigheten vad gäller administrativa ingrepp i den personliga friheten inom de rättsområden som redan faller inom åländsk lagstiftningsbehörighet. Då ingen lösning på frågan hittats med riket på över två och ett halvt år och då rättssäkerheten för ålänningar måste tryggas har landskapsregeringen även inlett en behörighetskonflikt vid Högsta domstolen vad gäller rättspsykiatrisk vård som är en form av administrativt ingrepp i den personliga friheten. För en skyndsam lösning på den nu uppkomna

situationen ser inte landskapsregeringen någon annan lösning än att landshövdingen och statens ämbetsverk på Åland förlänger läkarnas förordnanden fram tills 31.12.2025 så att andra långsiktigare legala lösningar kan tas fram eller att riket omgående skickar behöriga läkare till Åland som kan fullfölja rikets ansvar och skyldigheter enligt mentalvårdslagen.

Ålands hälso-
& sjukvård

chefsöverläkare

2.6.2025

Administrativt ingrepp enligt mentalvårdslagen

Offentligt

I samband med inrättandet av välfärdsområden i riket 1 januari 2023 ändrades ett flertal lagar i det så kallade SOTE 100 paketet. Det uppstod då oklarheter kring skötseln av vissa uppgifter för landskapet Åland som inte omfattades av reformen.

Enligt Social och hälsovårdsministeriet påverkas inte Åland av reformen eftersom lagen om välfärdsområden inte tillämpas på Åland. Ministeriet konstaterar att myndigheterna på Åland har samma behörigheter och ansvar från den 1 januari 2023 som de hade före välfärdsområdena inledde sin verksamhet i riket.

Läkare anställda vid ÅHS får därför fortsätta utföra uppgifter enligt mentalvårdslagen med samma behörighet och ansvar som tidigare.

Beslut Läkare anställda vid ÅHS får fortsätta utföra uppgifter enligt mentalvårdslagen med samma behörighet och ansvar som tidigare.

Underskrift 2.6.2025

Jun Nagamori
chefsöverläkare

Dokumentet har signerats elektroniskt i ärendehanteringssystemet. Underskriftens riktighet kan verifieras i registraturen.

Delgivning till parter

Delgivning elektronisk 2.6.2025
Mottagare: Sirpa Mankinen@ahs.ax
malin.ringbom@ahs.ax

Bilagor SHM brev 3.1.2023 till landskapet gällande läge efter årsskiftet 2023